

Teoria i praktyka w dawnym leczeniu. Opozycja czy współdziałanie?

Medycyna, jak każda nauka stosowana, wymaga od swoich adeptów łączenia dwóch kluczowych zakresów działania: wiedzy teoretycznej oraz zasobu umiejętności praktycznych. Wiedza nieoparta określoną praktyką czy skonkretyzowanymi umiejętnościami okazuje się często bezużyteczna, a dobry rzemieślnik z zasobem konkretnych, wyuczonych zręczności bywa przydatniejszy niż myśliciel. Z drugiej jednak strony ślepe powtarzanie wypraktykowanych czynności bez rozumienia ich istoty zamyka umysł na rozszerzenie poznania i prowadzi nieraz do powtarzania tych samych błędów. Prezentowany Państwu numer „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” stanowi efekt pracy grupy badaczy historii leczenia skupionych wokół analizy zależności i relacji między tymi dwoma filarami dawnej medycyny.

Teoria i praktyka współistniały w dawnym leczeniu, ale ich wzajemne relacje były różnorodne i skomplikowane. W pewnych okresach rozdźwięk między nimi był szczególnie mocno zauważalny. Pierwszeństwo wiedzy teoretycznej nad praktyką było przez stulecia wynikiem specyficznego dyskursu dominującego w nauce i filozofii. W XVII w. w Europie nastąpił przełom związany z re-ewaluacją wiedzy rzemieślniczej. Wzrost znaczenia praktyki w oczach naukowców i odkrycie na nowo wagi empirii doprowadziły między innymi do przewartościowania podejścia do chirurgii i gwałtownego jej rozwoju. Szczególną rolę w ugruntowywaniu zjawiska *knowing by doing* odegrali wczesnonowożytni alchemicy, jatrochemicy, aptekarze, chirurdzy, anatomowie, herbariści, instrumentalisci itd., dla których empiria i kształcenie przez mistrza miały fundamentalne znaczenie¹.

Czy praktyka i teoria w leczeniu chorych konkurowały ze sobą, czy też raczej można mówić o harmonijnej współpracy? W przeszłości proporcje stosowania tych dwóch składowych w leczeniu były bardzo zmienne i zależały nie tylko od epoki, lecz i od dominującego w danym momencie sposobu postrzegania istoty zdrowia i choroby. Ten z kolei budowany był przez uczonych patrzących na świat przez pryzmat swoich własnych możliwości badawczych. Płaszczyzna poznania kształtująca naukę medyczną była jednocześnie formowana przez zakres kwalifikacji uczonych, skłaniających się czasem bardziej w stronę kompetencji teoretycznych, w innych zaś okresach w stronę umiejętności praktycznych. Ponadto w dawnych społeczeństwach istniało wielu przedstawicieli leczenia bazujących na zróżnicowanych sposobach zdobywania wiedzy i realizowania praktyki terapeutycznej. Oprócz zmieniającego się postrzegania natury choroby i podstaw przywracania zdrowia, odmienna była także optyka terapeutów kształconych według różnych modeli edukacji i kariery. Brak ujednoczonego systemu szkolnictwa medycznego i istnienie kilku schematów zdobywania wiedzy i umiejętności powodowały diametralnie różne podejście

1 P.H. Smith, B. Schmidt, *Making Knowledge in Early Modern Europe: Practices, Objects, and Texts, 1400–1800*, Chicago – London 2007.

terapeutów do zagadnienia choroby oraz funkcjonowanie bardzo zróżnicowanego wachlarza stosowanych i preferowanych przez nich środków oraz metod. Abstrahując od oszustów, świadomie wprowadzających w błąd chorych, osoby podejmujące się terapii usiłowały leczyć pacjenta i chciały pomóc mu zgodnie ze swoją najlepszą wiedzą. Część z nich korzystała z nauki teoretycznej, opracowywanej na podstawie uczonech traktatów, inni bazowali na wiadomościach przekazanych im przez kształcącego ich mistrza, jeszcze inni trzymali się sprawdzonych przez siebie potwierdzonych doświadczeniem sposobów. W zależności od tego, z jakim terapeutą mógł zetknąć się chory, podejście lekarza do wiedzy i umiejętności praktycznych mogło być bardzo zróżnicowane. Sposób kształcenia, dominujące poglądy naukowe, a nawet reprezentowana przez leczącego pozycja społeczna miały wpływ na to, jak leczący interpretował chorobę i w jaki sposób widział możliwości przywrócenia zdrowia swojemu pacjentowi. W oczywisty sposób teoria i praktyka nie były jednakowo reprezentowane przez różnych przedstawicieli dawnego lecznictwa, nawet działających w tej samej epoce.

Dla badacza historii zdrowia i choroby kwestie wzajemnych relacji teorii i praktyki w lecznictwie stanowią niezwykle ciekawe zagadnienie, a ich poznanie daje możliwość lepszego zrozumienia motywacji i sposobu myślenia lekarzy w przeszłości². Refleksja nad tematem współdziałania czy też opozycji praktyki i teorii medycznej wiąże się z całym szeregiem pytań – na część z nich autorzy prezentowanego zbioru próbują znaleźć odpowiedź. Do jakiego stopnia bariera pomiędzy nauką a rzemiosłem była szczelna i na ile rozdzwięk pomiędzy wiedzą teoretyczną a empirią był zauważalny? W jaki sposób dzięki różnym praktykom – laboratoryjnym, szpitalnym, chirurgicznym itp. – konstruowano nowe fakty naukowe? Czy nowe narzędzia lub nowe zastosowania narzędzi już znanych powodowały re-ewaluację zastanej rzeczywistości? W jaki sposób następował transfer wiedzy praktycznej od mistrza do ucznia? W jaki sposób postrzeganie istoty lecznictwa oraz sposób prowadzenia badań medycznych wpływał na charakter i jakość odkryć naukowych? Jak teoretyczne i prawne regulacje nakładane na przedstawicieli zawodów medycznych wpływały na ich praktyczne funkcjonowanie?

Prezentowane w niniejszym numerze artykuły stawiają liczne pytania i szukają najlepszych odpowiedzi. W oczywisty sposób zebrane prace nie zamykają tematu teorii i praktyki w dawnym lecznictwie, gdyż pytań, które można zadać, jest jeszcze o wiele więcej. Chcielibyśmy jednak, aby prowadzone rozważania stały się punktem wyjścia do dalszych badań nad złożonością historii nauki medycznej i wieloaspektowością jej rozwoju w przeszłości. Uproszczenie tego procesu do przedstawienia ciągu odkryć i postępującego doskonalenia sztuki leczenia byłoby zubożeniem naszej wiedzy o mechanizmach stojących za poznaniem naukowym i jednocześnie banalizacją złożonych procesów historycznych. Teoria i praktyka to niewątpliwie dwa filary medycyny, których wzajemne relacje chcielibyśmy przedstawić. Zapraszamy do lektury!

Jakub Węglorz

Instytut Historyczny, Uniwersytet Wrocławski
ORCID 0000-0002-1186-5777

2 T. Srogosz, *Postępowanie badawcze historyka nauki (w stronę antropologii wiedzy)*, [w:] *Antropologia wiedzy. Perspektywy badawcze dyscypliny*, red. B. Płonka-Syroka, Wrocław 2005, s. 107–120.